

שבת הגדול

אבער וויבאלד אז אלע ענינים פון תורה זיינען בתכלית הדיק, איז מס-תבר צו זאגן, אז דאס וואס מ'האט קובע געווען דעם זכרון הנס איפן יום השבוע (און משנה געווען פון דעם „דרך שנק-בעו כל המועדים“) — איז (ניט נאר) מצד אן ענין צדדי, נאר אויך ווייל דער נס פון דעם טאג האט (בפנימיות) מער שייכות צו ימי השבוע ווי צו ימי החודש.

[ועד המבואר¹ אין דעם ענין פון יו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת וואס אין תוקעין (במדינה) צוליב גזירה דרבה² — אז דער טעם פנימי וואס „אין תוקעין“ איז (ניט נאר צוליב דער גזירה דרבה אליין — וואס איז אן ענין צדדי — נאר) ווייל ביו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת דארף מען בעצם ניט אן-קומען (כ"כ) צו תקיעת שופר].

ב. צו פארשטיין די שייכות פון דעם נס דשבת הגדול צו קביעות ימי השבוע, איז עס תלוי, כמובן, אין דעם טעם (פנימי) וואס „כל המועדים“ ווערן נקבע לויט ימי החודש דוקא.

א. עס איז ידוע די שאלה וואס מען פרגעט בנוגע שבת הגדול (וועלכער איז נקבע געווארן לזכר דעם נס וואס איז געשען פאר יצי"מ — דעם צענטן טאג אין ניסן, וואס איז דאן אויסגעפאלן ביים השבת — וכביעות שנה זו³ (תשמ"ו)):

פארוואס האט מען קובע געווען דעם זכרון (פון דעם טאג) אויף דעם יום בשבוע — שבת, און ניט אויף דעם יום בחודש (עשירי בניסן) „כדרך שנקבעו כל המועדים“?

ואדרבה: דער נס פון שבת הגדול איז דאך געווען פארבונדן מיט לקיחת השה לקרבן פסח, וואס די לקיחה איז בציווי השם באשטימט געווארן אויף דעם טאג בחודש⁴, כמפורש: „בעשור לחודש הזה ויקחו גו' — האט דאך די קביעות פון דעם יום זכרון הנס אודאי געדארפט זיין געבונדן מיט דעם יום בחודש — נאך מער ווי דאס איז ביי דער קביעות פון כל המועדים?

דער אלטער רבי בשולחנו⁵ ברענגט דעם תירוץ (פון מגן אברהם⁶) „לפי שבעשרה בניסן מתה מרים וקבעו בו תענית כשחל בחול“.

(8) וברייבי ענינים בתורה: (א) ישנם יותר מטעם אחד, (ב) לא כולם מובאים בכל פעם ופעם.
(9) ראה בארוכה בכ"ז — לקו"ש ח"ב ע' 34 ואילך (ובהערות שם). ח"ז ע' 58 ואילך. [אלא שבלקו"ש ח"ב שם מבואר בעיקר השלילה — זה שלא נקבע ב' ניסן: ובלקו"ש ח"ז שם נ' השייכות ליום השבת (ע"ש באור). וראה הנסמן בהערה 8 שם) — וכאן מבוארת השייכות לקביעות מצד ימי השבוע (בכלל).
(10) דרושי יו"ט של ר"ה בלקו"ת (ר"ה נו, א ואילך), סידור (רמ, ג ואילך), אוה"ת ר"ה (כר ה' ע' ביקט ואילך, כר ו' ע' ביתעו ואילך). ועוד.
(11) ר"ה כט, ב.

(1) ראה בארוכה נ"כ טוש"ע או"ח סי' תל.
(2) ראה לקמן הערה 31.
(3) לשון אדה"י בשולחנו או"ח שם ס"א.
(4) בין הנס דלמכה מצרים בכבוהיהם (שהובא בשו"ע אדה"י שם (ועוד) — וראה לקמן סעיף ג), ובין הנס (שהובא בטור שם. ועוד) שהיו שיניהם קהות על ששוחטין אליהן ולא היו רשאים לומר להם דבר.
(5) ומילתא בטעמא — ד' ימי ביקור דקרבן פסח (פסחים צו, א. מכילתא ופרשי" בא יב, ו).
(6) בא יב, ג.
(7) או"ח שם.

„שבוע“ און „חודש“ — ימי השבוע זיינען פאַרבונדן מיט מהלך השמש (שבועה פעמים — ויהי ערב ויהי בקר), און ימי החודש — מיט מהלך הלבנה¹⁸:

אין דעם אור ומהלך השמש זיינען ניטאָ קיינע שינויים, וואָס דאָס איז בדומה צו דער הנהגה טבעית (שמצד הבריאה), וואָס איז אין אַן אופן פון „לא ישובותו“¹⁹ — בתמידות, אַן אַ שינוי;

משאכ אור הלבנה, ווערט נתחדש יעדער חודש (וואָס דאָס איז דער לשון חודש — פון לשון חידוש²⁰) — איז דאָס מרמז אויף אַ הוספה וחידוש אין דער בריאה, וואָס בכללות איז דאָס דער ענין פון הנהגה נסית שלמעלה מהטבע.

און דאָס איז די הסברה אין דעם וואָס „כל המועדים“ ווערן נקבע לויט די ימי החודש, ווייל ענינם פון מועד ויום טוב איז — אַ התגלות מיוחדת²¹ פון אלקות שלמעלה מטבע (העולם). און דערפאַר איז דאָס שייך צו ימי החודש²² (לשון חידוש).

ג. עפ"י וועט מען אויך פאַרשטיין פאַרוואָס דער נס פון שבת הגדול איז פאַרבונדן דוקא מיט די ימי השבוע:

דער תוכן הנס פון שבת הגדול איז, ווי דער אַלטער רבי איז מבאר בשו"ע שלו²³ „כשלקחו ישראל פסחיהם באותו

דער חילוק צווישן ימי השבוע און ימי החודש איז: ימי השבוע — די שבעת ימי בראשית (הבריאה) — זיינען פאַרבונדן מיט דער בריאה עצמה, „ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש“¹².

[וואָרום אַז אינעם יום השביעי איז „שבת וינפש“, איז אַבער די מנוחה גופא אַ טייל פון מעשה בראשית וכמחז"ל¹³ אַז נאָך די ששת ימי בראשית „ה' העולם חסר מנוחה“, און „באת שבת באת מנוחה“ — אַז די „מנוחה“ פון שבת האָט משלים געווען (די מציאות פון) דעם עולם].

משאכ דער ענין פון „חודש“ איז אַ „שפעטערדיקע“ הוספה ועילוי אין דער בריאה, כמחז"ל¹⁴ „משבחר הקב"ה בעולמו קבע בו ראשי חדשים כו" — דער ענין פון „ראשי חדשים“ איז ניט פאַרבונדן מיטן מצב פון עולם מצד הבריאה עצמה, נאָר מיט „בחר הקב"ה בעולמו“, וואָס דאָס ווייזט¹⁵ אויף אַ תוספת עילוי וואָס איז אויפגעטאָן גע- וואָרן „בעולמו“¹⁶.

דער חילוק הנ"ל צווישן די ענינים פון שבוע און חודש איז אויך פאַרבונדן¹⁷ מיט דעם חילוק צווישן די גדרים פון

(12) ל' הכתוב — תשא לא, יו. ועד"י יתרו כ, יא.
(13) פרש"י בראשית ב, ב. פרש"י מגילה ט, א ד"ה ויכל. וראה ב"ר פ"ה, ט (ובמ"כ שם ד"ה שאנו בשם „חז"ל“).

(14) שמו"ר פט"ו, יא.

(15) ראה אוה"ת בא ע' רסח ואילך. לקו"ש ח"א ע' 234. לקו"ש ח"ז ע' 153:4 (ובהנשמך בהערה 45 שם).

(16) וראה אוה"ת בראשית (כב, סע"א ואילך), דרמ"צ (סט, א ואילך) ובכ"מ — שבר"ח מקבלת המלכות מספ"י החכמה שלא ע"י ז"א (ששת ימי המעשה) שלכן אינו „יום המעשה“.

(17) בתחילת ד"מי החודש וימי השבוע — עייג"כ לקו"ש ח"ב ע' 100 ואילך, ושי"נ.

(18) בהבא לקמן ראה ג"כ לקו"ש ח"ז ע' 150.

(19) נח ח, כב.

(20) ראב"ע בא יב, ב. ועוד.

(21) ראה רד"ה תקעו תרס"א, תרצ"א (בסה"מ

קונטרסים ח"א).

(22) ולהעיר מפרש"י בראשית (א, יד), ולמועדים — על שם העתיד שעתידים ישראל להצטוות על המועדות והם נמנים למוולד הלבנה.

(23) או"ח שם. — וע"פ המבואר לקמן בפנים מוכן מדוע נקט אדה"י נס זה, ולא מוכיר אפילו הנס שהובא בטור (ראה הערה 4) — כי הנס שבוטור

מצרים בבכוריהם" האבן זיי ניט גע-
קענט ארויסגיין פון גלות].

נאָר וואָס האָט זיך דאָ אויפגעטאָן
דורך דעם נס? — ניט אַן ענין פון
שידוד הטבע, נאָר אַז טבע גופא²⁸ זאָל
זיך אַליין בייטן: תמורת זה וואָס די טבע
פון מצרים איז צו מנגד זיין צו קדושה,
האָבן די „בכורי מצרים“ (וואָס ווייזט
אויף דעם תוקף²⁹ (הטבע) פון מצרים)
— באופן טבעי מבטל געווען מצרים,
„למכה מצרים בבכוריהם“. און דער-
פאַר איז דער נס פאַרבונדן מיט ימי
השבוע דוקא — ווייל ענינו איז (ניט אַ
הוספה וחידוש בשלמעלה מטבע העו-
לם, נאָר) צו משנה זיין טבע גופא³⁰.

און דערפאַר איז דער נס פאַרבונדן
מיט די קביעות פון ימי השבוע דוקא³¹.

ד. אע"פ אַז אין דעם נס פון שבת
הגדול איז ניט געווען קיין ענין פון
שידוד הטבע — פונדעסטוועגן, איז
דוקא דער נס ווערט אָנגערופן „נס

שבת נתקבצו בכורי מצרים אצל ישראל
ושאלום למה זה הם עושין כך אמרו
להם זבח פסח הוא לה' שיהרג בכורי
מצרים הלכו בכוריהם אצל אבותיהם
ואל פרעה לבקש מהם שישלחו את
ישראל ולא רצו ועשו הבכורות עמהם
מלחמה והרגו הרבה מהם וז"ש³⁴ למכה
מצרים בבכוריהם".

וואָס אין דעם איז, לכאורה, ניט גע-
ווען קיין ענין וואָס איז ניט ע"פ טבע:
דאָס וואָס די בכורי מצרים האָבן גע-
גלויבט אין די רייד פון די אידן „שיהרג
(ה') בכורי מצרים“, איז קיין פלא ניט —
זיי האָבן דאָר ערשט געזען ווי עס זיינען
מקויים געוואָרן די (וואָרענונגען וועגן
די) פריערדיקע ט' מכות³⁵ [אדרבה,
ס'איז אַ וואונדער פאַרוואָס פרעה האָט
זיך ניט צוגעהערט צו זיי³⁶ און דאָס איז
געווען נאָר דערפאַר וואָס „ויחזק³⁷ ה'
את לב פרעה"]:

ובמילא, וויבאלד אַז (אבותיהם) „לא
רצו“ איז אויך דאָס וואָס „עשו הבכ-
רות עמהם מלחמה והרגו הרבה מהם“
געווען אַ תוצאה טבעית³⁸ — היות אַז
זייערע לעבנס זיינען געווען אין סכנה,
האָבן זיי דעריבער געמאַכט אַ מלחמה
מיט די מצרים וכו'.

[און אויך פאַר די בנ"י איז ניט גע-
קומען קיין נס (גלוי), אַ הצלה וישועה
מהגלות: אויך נאָך דעם נס פון „למכה

(שלא אמרו לבני' דבר על ששחטו אלקיהו) יש בו:
(א) הצלת ישראל, (ב) באופן נסי (ראה כלבו סי' מז).
— וראה עוד ביאור בלקו"ש ח"ב ע' 34 הערה 7.
חיי" ע' 62 ואילך.

(24) תהלים קלו', וראה מדרש תהלים שם.
רש"י ומצו"ד שם.

(25) וראה מדרש תהלים שם.

(26) ראה גם בא' י, ז.

(27) בא' יא, ט, ויעוד.

(28) ואינו אפילו כהנס דפורים, דאף שגם שם הי'
הנס מלוכש טבע, מ"מ, הרי שם „נראה בחוש שכל
הסיבות היו רק למעלה מהטבע“ (תרי"א מג"א צג,
ריש ע"ד ק, א), משא"כ בנדוד' שלכאורה לא הי'
ניכר שום ענין שלמעלה מהטבע.

(29) ראה ת"א וחי מט, ג.

(30) ואולי י"ל שלכן לא תקנו מנהגים מיוחדים
כו' לזכרון הנס (לבד המנהג שקודם ט"ז ניסן — כי זה"ע של
כו' — שו"ע אדה"ז שם ס"ב) כ"א רק שקורין אותו
שבת הגדול — כי עבודת בני' שייכת להמשכת
אלקות שלמעלה מטבע העולם, והחידוש דשבת
הגדול הו"ע שבטבע העולם עצמו.

(31) אלא ששייך ג"כ לימי החודש — שהרי שבת
הגדול הוא השבת שקודם ט"ז ניסן — כי זה"ע של
נס (ובפרט — „נס גדול“), אלא שהנס הוא בזה
שהטבע עצמו משתנה. ועפ"י מובן העילוי כאשר
שבת הגדול חל ביו"ד ניסן — כקביעות שנה זו
(תשמ"י) — שמתאים גם מצד ימי החודש, שאז ענין
זה (ה"נס) שבשינוי הטבע) הוא באופן גלוי יותר.

אן אופן פון הנהגה נסית שלמעלה מהטבע: „אלקינן“ — שם אלקים וואס איז בגימטריא הטבע³⁹ — איז דער שורש פון הנהגה טבעית. איז „אימתי הוא גדול“ — ווען איז הוי' גדול — „כשהוא בעיר אלקינו“:

אין דער הנהגה נסית וואס פועל'ט שידוד וביטול הטבע זעט זיך ניט (כ"כ) ווי „הוי“ איז „גדול“; דוקא ווען הוי' איז זיך מתלבש אין שם אלקים און מאַכט איבער די הנהגת הטבע גופא, אַ דאָרט זאַל זיין ניכר דער „לעולם חסדו“ — אין דעם דריקט זיך אויס אַ בולט'ער אופן פון „גדול“ ובלי גבול⁴⁰.

און דאָס איז דער אויפטו פון „שבת הגדול“: „נס“ סתם איז ניט אַן ענין פון „גדול“ בהבלטה; ווען ווערט דער „נס — גדול“, ווען „למכה מצרים בבכוריהם“, איבערגעמאַכט הנהגת הטבע גופא.

(משיחת שבת הגדול תשמ"ג)

גדול³² (וואָס מהאי טעמא ווערט דער שבת אנגערופן „שבת הגדול“³³) —

ווייל אַ בולט'ער אופן פון „גדול“ — בלי גבול פון אויבערשטן — זאָגט זיך אַרױס דוקא אין פועל זיין אויף טבע גופא³⁴, ביז צו איבערמאַכן אַז אין טבע העולם (ווי עולם פֿירט זיך לויט גדרי הטבע) זאַל זיין ניכר „כי לעולם חסדו“³⁵.

וכמאמר חז"ל³⁶ אויפן פסוק³⁷ „גדול הוי' ומהולל מאד בעיר אלקינו“ — „אימתי הוא גדול כשהוא בעיר אלקינו“: „הוי“ — ה' הוה ויהי כאחד³⁸ — איז

32 ע"ד חנוכה אשר „נס גדול ה' שם“ (כדאמרי אינשי בטעם המנהג שבסביבון חרותות האותיות נ' ג' ה' ש'). ואכ"מ.

33 ראה לקו"ש ח"יב ע' 33 והערה 5, 6. ח"יז ע' 57 והערה 5, 6.

34 ראה עדי' לקו"ש חט"ו ע' 370 ואילך בנוגע המעלה שב„תשועות“ (דוקא) דימי חנוכה, שדוקא הו גורמות „להודות כו' לשמך הגדול“.

35 כסיום הכתוב ד„למכה מצרים בבכוריהם“. — וידוע פה' בזה, דחסדו של הקב"ה נמשך „לעולם“ — בטבע (העולם גופא. וראה סד"ה לעושה נפלאות תש"ד.

36 כ"ה בכ"מ. וראה זח"ג ה, א. זח"ב רלה, א. ז"ח תשא (מד, א). שם חקת (נא, ריש ע"ד).

37 תהלים מח, ב.

38 רע"מ פינחס (רנז, סע"ב). טושו"ע או"ח ס"ה. שער היחוד והאמינה פ"ז (פב, א).

39 פרדס שיי"ב פ"ב. תניא שם רפ"ו. ובשלהי (פט, א) משמע קצת שכ"ה בזהר.
40 להעיר מלקו"ש ח"ט ע' 157-8.

חג הפסח

דער כוס חמישי איז אן ענין פון רשות,⁸ ויש לו למזוג מיינט א היתר — א רצה לשתות צריך לומר על אותו כוס כו'. ווי די שיטה פון כמה גאונים, אז כוס חמישי איז רשות ממש, ס'איז אינא גאנצן תלוי ברצונו.

אבער דער פירוש איז לכאורה ניט גלאטטיק אין לשון הרמב"ם, ווארום דער רמב"ם איז מסיים (כנ"ל) (וכוס זה אינו חובה כמו ארבעה כוסות). אויב מ'זאל זאגן אז לויטן רמב"ם איז דער כוס חמישי כלל ניט בגדר חובה האט דער רמב"ם געדארפט זאגן בקיצור (וכוס זה אינו חובה).⁹ פון אריכות לשון הרמב"ם איז משמע, אז אויך דער כוס חמישי האט אין זיך "חובה", ס'איז נאר וואס "אינו חובה כמו ארבעה כוסות" — ער

א. ביים סיום פון דעם "סדר עשיית מצות אלו בליל חמשה עשר"¹ נאכן כוס רביעי זאגט דער רמב"ם: "ויש לו למזוג כוס חמישי ולומר עליו הלל הגדול והוא מהודו לה' כי טוב עד על נהרות בבל. וכוס זה אינו חובה כמו ארבעה כוסות".

דער מקור אויף כוס חמישי איז אין ברייתא: לויט די גירסת הגאונים: חמישי אומר עליו הלל הגדול דברי ר' טרפון.

שטייט אין ספר רבינו מנחם אויפן רמב"ם: "מהא שמעינן דאסור למשתי יין אחר ארבע כוסות דאי ס"ד דשרי אמאי מצרכינן לה למימר עליו הלל הגדול אלא לאו ש"מ דאין לו לשתות אבל אם רצה לשתות צריך לומר על אותו כוס דומיא דרביעי מענינא דהללא ומענינא דיציאת מצרים ובלאו הכי אסור לשתות".

פון דברי רבינו מנחם איז פארשטאנדיק, אז ער לערנט דברי הרמב"ם אז

(8) וכ"ה בשלטי גבורים פסחים שם: ומי' וסמ"ג וטור כתבו שהוא רשות. ובמעשה רוקח על הרמב"ם כאן מביא עדותו של הרא"ב בן הרמב"ם: ואבא מארי ז"ל ה' נוהג שאחר גמר ההלל ה' סומך לו ההלל הגדול על כוס רביעי ואחזיז מברך ברכת השיר ואחזיז בפיה ושותה כוס רביעי והי' מכיז לכלול קריאת הלל הגדול על כוס של יין וגם שלא להוסיף על ארבעה כוסות ע"כ (וממשיך במעשה רוקח) ולפי' צ"ל דמי' רבינו אחיז ויש לו למזוג וכו' הכונה דמעיקר הדיון אין אסור להוסיף אמנם הנכון שלא להוסיף. וראה לקמן הערה 10.

(9) או שגם תיבות אלו מיותרות. דמכיון שלשון הרמב"ם, ויש לה' בכ"מ מורה על היתר לא על חיוב (ראה לדוגמא ה' תפלה פ"ג ה"ד. ה"ז. ועדיין בכמה מקומות בספרו). אינו צריך להסיים, וכוס זה אינו חובה. ועוד דאז דאן ויש לו למזוג לומר, ורשאי למזוג או, ויכולי' וכי"ב (ראה עדיין ברמב"ם הוצאת פרענקל בשינוי נוסחאות גירסא, ויכולי', רשאי' בסוף דברי הרמב"ם כאן, ויש לו לגמור את ההלל כו').

(1) רמב"ם ה' חמץ ומצה רפ"ח.

(2) שם ה"י.

(3) תהלים פרק קלו.

(4) הדיעות והשקפות בכוס חמישי — ראה טור אורח סתפ"א ובב"י שם. אנציקלופדי' תלמודית ערך ארבע כוסות. בארוכה הגדה שלמה (להר"מ כשר) בסופו. תוי"ש מילואים לחלק ט ס"א.

(5) פסחים קי"ה, רע"א.

(6) ראה הנסמן בהערה 4.

(7) בב"י שם בתחלתו: הר"ף והרמב"ם גורסין ברייתא כוס ה' אומר עליו הלל הגדול. ובהגדה של פסח למהר"ל קרוב לסופה (לשון ימזדים — דין כוס ה'): כך הוא גירסת כל המפרשים רק הרשב"ם לא גרס כוס ה' רק כוס ד' כו' ודבריו בטלים נגד כל המפרשים. אבל להעיר שכגירסת הרשב"ם הוא גם ברש"י שם ותודיה' רביעי (הנדפס שם קי"ז, ב).